

**Висновки.** Таким чином, методи та моделі є вагомим інструментарієм управління потенціалом, оскільки дозволяють дати оцінку результатам управління та встановити залежність цих результатів від різних чинників. Важливою вимогою до проведення досліджень потенціалу підприємства та прийняття управлінських рішень щодо його розвитку є системний підхід. Кожне з представлених завдань управління (дослідження зовнішнього середовища, аналіз структурних змін у потенціалі, оцінка рівня його використання тощо) дає можливість створювати моделі та використовувати їх для формування і розвитку потенціалу і вирішення будь-яких стратегічних завдань торговельного підприємства.

#### *Список літератури*

1. Отенко, И. П. Стратегическое управление потенциалом предприятия [Текст] : монография / И. П. Отенко. – Х. : ХНЭУ, 2006. – 256 с.
2. Лапин, Е. В. Экономический потенциал предприятия [Текст] : монография / Е. В. Лапин. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 310 с.
3. Сурмин, Ю. П. Теория систем и системный анализ [Текст] : учеб. пособие / Ю. П. Сурмин. – К. : МАУП, 2003. – 368 с.
4. Рогальский, Ф. Б. Математические методы анализа экономических систем. Кн. 1. Теоретические основы [Текст] / Ф. Б. Рогальский, Я. Е. Курилович, А. А. Цокуренко. – К. : Наукова думка, 2001. – 436 с.
5. Койн, К. Как упорядочить процесс разработки стратегии [Текст] / К. Койн, С. Субраманьям // Экономические стратегии. – 2001. – № 4, т. 3. – С.83–91.
6. Мартыненко, Н. Технология менеджмента [Текст] / Н. Мартыненко. – К. : Леся, 1997. – 800 с.
7. Шеремет, А. Д. Методика финансового анализа [Текст] / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 176 с.

Отримано 01.10.2010. ХДУХТ, Харків.

© Т.С. Мазепа, 2010.

УДК 334.735:338.43+631

**Н.Г. Міценко**, канд. екон. наук (*ЛКА, Львів*)

### **ПРОБЛЕМНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАГОТІВЕЛЬНО-ВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ**

*Розглянуто сучасні тенденції розвитку заготівельно-виробничого комплексу споживчої кооперації за матеріалами офіційної статистики. Проаналізовано недоліки в організації його функціонування, причини змін в обсягах діяльності. Виявлено передумови та шляхи підвищення ефективності функціонування заготівельно-виробничих підприємств системи в конкурентному середовищі.*

*Рассмотрены современные тенденции развития заготовительно-производственного комплекса потребительской кооперации по материалам официальной статистики. Проанализированы недостатки в организации его функционирования, причины изменений и пути повышения эффективности функционирования заготовительно-производственных предприятий системы в конкурентной среде.*

*Modern tendencies of development of purveying-production complex of consumer co-operation on materials of formal statistics are considered. The problems in organization of his functioning and cause of changes in the activity volumes are analysed. The pre-conditions and ways of rise of efficiency of functioning purveying-production enterprises of the system in the competition environment are exposed.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Заготівельно-переробні підприємства споживчої кооперації є невід'ємними суб'єктами ринку сільгосппродуктів і сировини та ринкової економіки загалом. Вони виступають посередниками на продовольчому ринку, сполучною ланкою між виробниками і споживачами сільгосппродукції. Їх діяльність сприяє вирішенню народногосподарських та соціально-економічних проблем, передусім, у сільській місцевості: мобілізації розпорощених по дрібних товаровиробниках ресурсів сільгосппродукції; задоволенню потреб членів споживчих товариств і спілок у збуті виробленої ними продукції та в товарах народного споживання; забезпеченню сільгоспсировиною власних переробних підприємств; спрямуванню сільгосппродукції та продуктів її переробки в роздрібну торговельну мережу та ресторанне господарство для поповнення товарних ресурсів і підвищення рівня задоволення попиту населення; нарощуванню заготівель сільгосппродукції для відвантажування на експорт; денатуралізації доходів сільських жителів і підвищенню їх платоспроможного попиту.

В умовах конкуренції заготівельно-виробничі підприємства стикаються з багатьма проблемами, спостерігається зниження ефективності їх діяльності, що потребує виважених управлінських рішень. Тому вирішення проблеми підвищення ефективності діяльності потребує вивчення причин сучасного стану кооперативних заготівель та виробництва, передумов та шляхів їх розвитку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Значна частина наукових публікацій О.В. Березіна, Б.В. Зими, Н.В. Карпенко присвячена розгляду необхідності й важливості заготівельно-переробної діяльності споживчої кооперації, особливостям сучасного етапу її розвитку. Дослідження економічного механізму заготівельно-переробних підприємств відслідковується в працях Н.В. Бутенко, Р.М. Воронка, О.О. Гудзоватої. Проблема розвитку інтеграційних процесів у споживчій кооперації займають такі вчені, як В.В. Апопій, Н.М. Пархоменко, В.А. Магусевич, Т.В. Григорова [1–3].

За останні роки спостерігається тенденція до відносного зменшення частки споживчої кооперації України на ринку сільськогоспо-

дарської продукції, що обумовлює необхідність виявлення тенденцій у розвитку заготівельно-переробної діяльності системи та шляхів підвищення її ефективності.

**Мета та завдання статті.** Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану заготівельно-переробної сфери споживчої кооперації України, виявленні недоліків у її функціонуванні, причин кризових явищ та обґрунтування шляхів покращення діяльності заготівельно-переробних підприємств.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** На початку 90-х років споживча кооперація була однією з основних заготівельних систем в країні: вона проводила універсальні за асортиментом продукції заготівлі у всіх категоріях господарств; забезпечувала її збут різним споживачам, у т.ч. на експорт, безпосередньо займалася виробництвом та переробкою сільгосппродукції. Заготівлі сільгосппродуктів та сировини виступали однією з пріоритетних та найбільш прибуткових галузей діяльності споживчої кооперації.

Криза в економіці України спричинила руйнування заготівельної діяльності споживчої кооперації. Остання стрімко втрачає свої позиції на ринку сільгосппродукції. З табл. 1 видно, що порівняно з 1998 роком знизилась обсяги заготівель більшості видів сільгосппродукції. Найбільш різке зниження спостерігається по шкірсировині (на 87,0%), картоплі (на 73,3%), цукру (на 50,0%). За останні 10 років заготівлі м'яса, цукру, хлібопродуктів і овочів зменшилися наполовину. При цьому заготівельна діяльність відрізняється різко вираженою сезонністю. У заготівлях обсяги обороту зростають, починаючи з другого кварталу і досягають свого піку наприкінці року, оскільки основний приріст заготівель дають такі товари, як картопля, баштанні культури, овочі та фрукти.

*Таблиця 1 – Заготівлі окремих видів сільгосппродукції споживчою кооперацією України за 1998-2009 рр. [4, с. 6]*

| Вид продукції         | Од. виміру | 1998р. | 2006р. | 2009р. | 2009р. в % до 1998р. |
|-----------------------|------------|--------|--------|--------|----------------------|
| М'ясо і м'ясопродукти | тис. т     | 41,7   | 23,8   | 21,0   | 50,5                 |
| Яйця                  | млн шт.    | 30,5   | 51,0   | 40,4   | 132,5                |
| Цукор                 | тис. т     | 10,8   | 6,3    | 5,4    | 50,0                 |
| Хлібопродукти         | тис. т     | 146,1  | 99,5   | 74,0   | 50,7                 |
| Картопля              | тис. т     | 51,4   | 16,3   | 13,7   | 26,7                 |
| Овочі                 | тис. т     | 34,2   | 24,0   | 19,3   | 56,4                 |
| Фрукти і ягоди        | тис. т     | 18,5   | 27,0   | 19,3   | 104,3                |
| Шкірсировина          | тис. шт.   | 378,6  | 90,6   | 49,1   | 13,0                 |
| Макулатура            | тис. т     | 7,9    | 13,7   | 13,6   | 172,2                |

Динаміка структури реалізації по каналах збуту свідчить, що зменшується частка традиційних напрямів поставок заготівельним організаціям, водночас, частка реалізації на ринках, через фірмову торгівлю, ресторанне господарство, населенню в рахунок оплати праці та інші види реалізації різко зросли по усіх видах сільгосппродукції. Зростання нетрадиційних форм реалізації сільгосппродукції її виробниками викликане пошуком більш вигідних ринків збуту, фінансовими труднощами сільгосп підприємств.

Зменшення заготівель продукції системою викликане як об'єктивними, так і суб'єктивними *причинами*. Головними є:

- скорочення обсягів виробництва сільгосппродукції у всіх категоріях господарств та розширення свободи товаровиробників щодо розпорядження виробленою продукцією;

- зменшення обсягу й асортименту державного замовлення на сільгосппродукцію;

- низька платоспроможність населення та підприємств; гостра нестача фінансових ресурсів; підвищення рівня самозабезпечення населення продуктами харчування;

- загострення конкуренції на ринку сільгосппродукції з боку комерційних структур, неорганізованих посередників;

- високий рівень податків, недостатня державна підтримка системи у вирішенні соціальних проблем села.

Негативний вплив цих об'єктивних обставин посилили суб'єктивні фактори: повільна переорієнтація системи на ринкові відносини; переважання адміністративних методів управління; недостатня увага кооперативних організацій до розвитку заготівель, незнання пріоритетності їх в господарській діяльності; незнання кон'юнктури ринку, недостатня активність у пошуку та освоєнні нових ринків збуту закупленої продукції; нестача обігових коштів заготівельних підприємств для розрахунку зі здавальниками сільгосппродукції, зниження можливості використання банківських кредитів через високі відсоткові ставки; відсутність гнучкої системи заготівельних цін та виваженої асортиментної політики; невідповідність чисельності працівників обсягам діяльності, інертність кадрів, відсутність ефективної системи їх матеріального стимулювання; невідповідність матеріально-технічної бази заготівель структурі та розміщенню ресурсів сільгосппродукції; послаблення контролю за використанням фінансових ресурсів. Як зазначає Т.В. Григорова, «...в кооперативній системі виник парадокс: з одного боку, вона історично та економічно схильна до розвитку та удосконалення заготівель, має для цього всі

умови, з іншого – відсутність досвіду господарювання в конкурентному середовищі зумовила здачу нею позицій у цій сфері» [3, с. 146].

Незважаючи на систему стимулюючих заходів (забезпечення здавальників кормами, посадковим матеріалом, добривами тощо), зацікавленість здавальників слабшає, оскільки споживча кооперація пропонує не вигідні умови: її закупівельні ціни, що забезпечують мінімальний прибуток, виявляються нижчими від середньоринкових. Це призвело до зміни обсягів заготівельного обороту: в 2009 році він становив 755,3 млн грн, що на 503,5 млн грн або у 3 рази більше (табл. 2). Водночас, це зростання є незначним, коли врахувати зміну закупівельних цін.

Разом з тим, з 2000-2001 рр. відмічені деякі позитивні зміни в заготівельній галузі, поступово нарощувалися обсяги заготівель майже всіх основних видів продукції. Проте, з настанням фінансової кризи негативні тенденції поновилися. При цьому переважна частина заготівельного обороту формується за рахунок закупівель у фермерів, орендарів, власників присадибних ділянок та особистих селянських господарств – 47,8%.

**Таблиця 2 – Заготівельний оборот підприємств споживчої кооперації України за 1998-2009 роки [4, с. 6] (млн грн)**

| Показник                              | Роки  |       |       | 2009р. до 1998р.   |                 |
|---------------------------------------|-------|-------|-------|--------------------|-----------------|
|                                       | 1998  | 2006  | 2009  | Відхилення,<br>+;- | Темп<br>зміни,% |
| Заготівельний оборот в діючих цінах   | 251,8 | 602,0 | 755,3 | +503,5             | 3,0 р.          |
| Питома вага заготівель у населення, % | 64,5  | 54,5  | 47,8  | -16,7              | –               |

Така ситуація в заготівельній галузі системи вимагає заходів із перебудови заготівельної діяльності, забезпечення подальшого розширення заготівель сільськогосподарської та дикорослої продукції та сировини; поліпшення її якості та умов зберігання на шляху від виробництва до споживання; більш раціональної переробки та збільшення виробництва продукції; ефективного використання матеріально-технічної бази заготівель. Враховуючи це, перед споживчою кооперацією в заготівельній діяльності стоїть вирішення таких проблем:

– створення нових каналів заготівель та їх інфраструктурне забезпечення, що дозволить розширити масштаби і покращити структу-

ру заготівель, залучивши їх до переробної промисловості та міжрегіональних поставок;

– удосконалення форм і методів заготівель сільгосппродукції та сировини відповідно до форм власності та виробничих відносин на селі, усунення монополізму райкоопзаготпромів та залучення до цієї роботи споживчих товариств;

– розширення мережі пересувних приймально-заготівельних пунктів; зміцнення матеріально-технічної бази заготівельно-виробничих комплексів, збільшення кількості приймально-заготівельних пунктів і заготівельно-переробних підприємств за єдиною технологічною схемою „приймання-переробка-зберігання”, а також цехів малої потужності;

– активізація роботи комерційних служб коопзаготпромів щодо виявлення нових джерел товарних ресурсів, а також щодо вивчення попиту на сільгосппродукти та сировину;

– посилення процесу інтеграції заготівельних підприємств споживчої кооперації в систему зв'язків АПК і переробної промисловості. Одночасно слід розширити внутрішню інтеграцію в споживчій кооперації за рахунок створення заготівельно-збутових, заготівельно-переробних та заготівельно-торговельних комбінатів та підприємств.

*Передумовами* розвитку заготівельної діяльності є:

– наближеність заготівельних підприємств до безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції;

– наявність матеріально-технічної бази заготівельних та переробних підприємств, розгалужена мережа підприємств торгівлі та ресторанного господарства для реалізації населенню сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки;

– наявність кваліфікованих кадрів як у сфері заготівель, так і в сфері переробки закупленої продукції;

– наявність неосвоєних товарних ресурсів сільгосппродуктів та сировини у населення, в особистих селянських господарствах (частка господарств населення у виробництві сільгосппродукції збільшується швидкими темпами і в 2008 р. досягла: по картоплі – 97,8%, овочах – 86,1%, яйцях – 43,4%, м'ясу – 48,6%).

Заготівля, переробка та збут сільськогосподарської продукції є тією важливою ланкою економіки АПК, яка без належної уваги може зіпсувати кінцевий сумарний ефект від зусиль та вкладень засобів безпосередньо в сільське господарство. Вирішенню проблеми збереження та доведення до споживача наявної сільгосппродукції гарної якості покликана кооперативна промисловість. За досліджуваній період

(табл. 3) обсяг промислової продукції в системі зріс на 32,0% і склав в 2009 році 529,2 млн грн.

Зменшення кількості промислових підприємств та низький рівень оснащення існуючих (застарілі технології, зношене енерго- і трудомістке обладнання) не могло не вплинути на обсяги виготовлення продукції. Спостерігаємо скорочення обсягів виробництва за всіма видами продукції. Найбільшим є згортання виробництва консервів (на 93,6%), макаронних виробів (на 85,2%), хліба та хлібобулочних виробів (на 82,7%), ковбасних виробів (на 81,8%). Як наслідок, ефективність кооперативних промислових підприємств низька, потужності використовуються на 25...30%.

**Таблиця 3 – Виробництво окремих видів продукції споживчою кооперацією України за 1998-2009 рр. [4, с.7]**

| Вид продукції                   | Од. виміру | 1998р. | 2006р. | 2009р. | 2009р. до 1998р., % |
|---------------------------------|------------|--------|--------|--------|---------------------|
| Хліб і хлібобулочні вироби      | тис. т     | 315,1  | 86,3   | 54,5   | 17,3                |
| Макаронні вироби                | -«-        | 12,2   | 2,2    | 1,8    | 14,8                |
| Борошно                         | -«-        | ...    | 8,9    | 7,9    | —                   |
| Кондитерські вироби             | -«-        | 7,3    | 4,3    | 3,7    | 50,7                |
| Ковбасні вироби                 | -«-        | 19,2   | 4,37   | 3,5    | 18,2                |
| Консерви                        | муб        | 79,4   | 28,7   | 5,1    | 6,4                 |
| Безалкогольні напої             | млн дал.   | 1,1    | 1,1    | 0,7    | 63,6                |
| Мінеральні води                 | -«-        | 1,4    | 0,7    | 0,8    | 57,1                |
| Товарна харчова рибна продукція | тис. т     | ...    | 1,62   | 1,48   | —                   |
| Обсяг промислової продукції     | млн грн    | 400,8  | 427,3  | 529,2  | 132,0               |

*Передумовами* розвитку переробної промисловості є:

- наявність виробничих потужностей, можливість їх більш повного завантаження, раціонального використання;
- відпрацьовані технології виробництва, наукове забезпечення галузей діяльності;
- наближеність підприємств споживчої кооперації до виробників сільгосппродуктів та сировини;

– невеликі масштаби кооперативного виробництва, що дозволяють мінімізувати комерційний ризик.

Перспективи розвитку кооперації у промисловому виробництві пов'язані із пошуком інвестиційних ресурсів, техніко-технологічним оновленням підприємств, інноваційними процесами, мобілізацією власних обігових коштів. Основними шляхами підвищення ефективності виробничої діяльності є:

– відкриття цехів з випуску морозива, лікувальних напоїв на основі молочної продукції, з використанням лікарських трав та дикорослих ягід, організація тепличного господарства;

– підвищення рівня використання існуючих потужностей; технічне переозброєння підприємств;

– відновлення діяльності раніш законсервованих та переданих в оренду цехів з переробки сільгосппродукції;

– розробка та використання нових технологій виробництва органічних продуктів та позиціонування продукції кооперативної промисловості як органічної;

– розширення виробничих послуг населенню (виробництво на давальницьких засадах ковбасних виробів та копченостей, борошна, крупи, олії тощо).

За підсумками 2009 року заготівельна діяльність споживчої кооперації принесла 0,8 млн грн, тоді як промисловість – 2,6 млн грн прибутку.

Заготівельно-переробний комплекс повинен зберегти свою роль в забезпеченні споживчого ринку продуктами харчування і непродовольчими товарами. Він виступає як провідний чинник посилення конкурентоспроможності споживчої кооперації загалом.

**Висновки.** Під впливом зміни економічних відносин на селі централізована система реалізації сільгосппродукції трансформувалася у багатоканальну ринкову систему. Це супроводжувалося втратою позицій споживчої кооперації на ринку та скороченням обсягів її заготівельної та виробничої діяльності. Водночас, існують реальні передумови відновлення втрачених позицій. Запропоновані нами окремі напрями удосконалення управління заготівельно-переробними підприємствами сприятимуть підвищенню ефективності їх діяльності. Особливої актуальності набуватимуть питання подальшої інтеграції галузей системи в напрямку формування замкнутого технологічного циклу „виробництво – заготівлі – переробка – продаж переробленої продукції через власну роздрібну торговельну мережу та ресторанне господарство”. Удосконалення заготівельно-переробної діяльності



дозволить залучити на ринок додаткові товарні ресурси, урізноманітнити асортимент товарів, вплинути на ціни, збільшити товарооборот.

#### *Список літератури*

1. Апопій, В. В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії [Текст] : монографія / В. В. Апопій. – Львів : ЛКА, 2007. – 368 с.

2. Березін, О. В. Стан та шляхи підвищення ефективності заготівельної галузі споживчої кооперації України [Текст] : монографія / О. В. Березін. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2007. – 193 с.

3. Григорова, Т. В. Кооперація: условия возникновения, сущность, перспективы развития [Текст] / Т. В. Григорова. – Новосибирск : Сиб. ун-т потреб. кооп., 2007. – 232 с.

4. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій системи Укоопспілки за 2009 рік [Текст]. – К., 2010. – 103 с.

Отримано 01.10.2010. ХДУХТ, Харків

© Н.Г. Міценко, 2010

УДК 658.7:334.735+330.15

**І.П. Мішук**, канд. екон. наук (ЛКА, Львів)

### **ЛОГІСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ РЕСУРСНИХ ПОТОКІВ У СПОЖИВЧІЙ КООПЕРАЦІЇ**

*Проведено аналіз стану і проблем розвитку кооперативної торгівлі України, розглянуто проблеми організації ресурсних потоків, що забезпечують діяльність підприємств споживчої кооперації, запропоноване використання логістичного підходу до створення інтегрованої системи організації, реалізації та управління ресурсними потоками в межах системи Укоопспілки.*

*Проанализировано состояние развития кооперативной торговли Украины, рассмотрены проблемы организации ресурсных потоков, обеспечивающих деятельность предприятий потребкооперации, предложено использование логистического подхода для создания интегрированной системы организации, реализации и управления ресурсными потоками системы Укоопсоюза.*

*An analysis of modern state and problems of development of co-operative trade of Ukraine is conducted, problems of organization of resource streams, which supplies of activity of enterprises and organizations of consumer co-operation, are considered, it is suggested to take a logistic approach to creation of the integrated system of organization, realization and management by the resource streams within the limits of the system of Ukoopspilka.*